

- glorie om te leven temidden van eigen volk weg
 huis en omgeving weg
 houdt niet van Engeland
- 2 De normale remmen werken niet:
 - a geen publieke opinie
 - b geen parlement
 - c geen milieu.
 - 3 Zoekt een eigen milieu
 Wil leven temidden van de *mensen*
 Krijgt nu een zelfgemaakt milieu, waarin ze niet schiften kan. Heeft dat
 nooit geleerd (voorbeelden)
 - 4 Vroegere persoonlijke verhoudingen [met ministers] ook niet steeds goed . . .
 Heeft niet leren *waarderen*
 - 5 Toch grootheid' -

en dan menen wij aan deze aantekeningen de conclusie te mogen verbinden dat Gerbrandy, in zijn ambt gegroeid, *toen* een veel zuiverder en ook van menselijk begrip getuigende kijk op de koningin gekregen had, dat hij zijn vroegere bedeesdheid had overwonnen en dat hij, met erkenning van haar bijzondere kwaliteiten ('Toch grootheid'), niet meer de man was die in beginsel zijn eigen oordeel aan het hare ondergeschikt maakte. Dat blijkt ook uit de notulen van de vergadering van 1 maart '44, want met betrekking tot punt 5 uit zijn aantekeningen ('Toch grootheid') staat daar: 'dat niet-tegenstaande alle moeilijkheden spreker respect heeft voor de grootheid van de koningin en hij herinnert aan 1940 toen in het kabinet verkeerde elementen zaten. De koningin is toen zeer kordaat opgetreden. Spreker meent dat wij veel netelige moeilijkheden zullen moeten aanvaarden tot normale omstandigheden teruggekeerd zijn' - 'normale omstandigheden', d.w.z. óók normale constitutionele verhoudingen.

Gerbrandy had zijn denkbeelden uit '41 verre achter zich gelaten. Hij had de strijd met de koningin als een onvermijdelijk deel van zijn taak-uitoefening leren zien. Gemakkelijk viel het hem niet, voet bij stuk te houden, maar hij deed het. Op weg naar de koningin verliet hij dan menigmaal de ministerraad met de woorden: 'Ik zal de paraplu maar vast opzetten om de bui op te vangen'¹ - nu, die bui was dan niet mis, maar hij was er bestand tegen. Bij één gelegenheid kwam het tussen de koningin en hem tot een zo daverende ruzie dat mevrouw Verbrugge, toen ze vóór het eerstvolgende gesprek enkele woorden met hem wisselde, hem zei: 'Het was aller-

¹ Bolkestein: 'Herinneringen en beschouwingen', p. 29.